CÂTEVA ASPECTE ALE ADAPTĂRII CALCURILOR FRAZEOLOGICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

LIVIU GROZA*

Trecerea oricărui element de expresie dintr-o limbă donatoare într-o limbă receptoare, prin împrumut sau prin calc, presupune un proces de adoptare, deci de acceptare, dar şi un proces de adaptare, de integrare a formelor străine în sistemul limbii receptoare respective. Dacă primul fenomen este determinat de o selecție a unor forme pe care o fac vorbitorii din materialul lingvistic oferit de limba donatoare, al doilea fenomen ține de organizarea limbii receptoare, fără a fi exclusă în totalitate intervenția (semi)conştientă a vorbitorilor.

Nu numai neologismele, ci şi unele tipuri de calc frazeologic adoptate de uz urmează un proces de adaptare la mediu, potrivit expresiei consacrate de Gheorghe Adamescu încă din prima jumătate a secolului al XX-lea. Din acest punct de vedere, calcurile frazeologice imperfecte (Hristea 1995: 15–17) pot fi considerate un aspect important al adaptării frazeologismelor în limba română. Incapacitatea structurală a limbii receptoare de a reproduce cu maximă fidelitate modelele frazeologice adoptate din limba sau din limbile donatoare face ca frazeologismele respective, nou apărute, să urmeze un proces de adaptare la construcțiile frazeologice specifice limbii receptoare. Au fost puse în evidență (Stanciu-Istrate 2006: 123–124; Groza 2011: 146–152) situații care țin de refacerea modelelor inițiale sub aspectul topicii (*căpitan de cursă lungă* < fr. *capitaine au long cours*; *fişier ataşat* < engl. *attached file*; *memorie extinsă* < engl. *extended memory*; *poştă electronică* < engl. *electronic mail*), al reproducerii unor forme gramaticale specifice limbii donatoare (*a face spirit* < fr. *faire de l'esprit*; *a câştiga reputație* < fr. *acquérir de la réputation*), al traducerii unor prepoziții (*carne de tun* < fr. *chair à canon*, *tun de zăpadă* < fr. *canon à neige*) etc.

Mai puțin a fost relevat, în procesul de adaptare a calcurilor frazeologice, rolul pe care îl au unele frazeologisme deja existente în română, a căror origine poate fi internă sau externă. În multe cazuri nici măcar calcurile frazeologice perfecte nu sunt structuri fixe care rămân neschimbate de-a lungul utilizării lor în

* Universitatea din Bucureşti, str. Edgar Quinet, nr. 3–5, Bucureşti, România.

ALIL, t. LVII, 2017, Bucureşti, p. 221–223

BDD-A30145 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:45 UTC)

limba receptoare, ci suferă o serie de modificări explicabile prin influența exercitată de modele similare mai noi sau mai vechi. Vorbitorii tind să respecte forma calchiată, dar, în același timp, se raportează și la modele similare deja existente, pe care le percep ca fiind la fel de importante în procesul comunicării. Din aceste tendințe rezultă un proces lent de adaptare, dar și de evoluție a unor calcuri frazeologice.

În multe cazuri nu există deosebiri structurale între limba donatoare și limba receptoare care să justifice, ca în cazul calcurilor imperfecte, diferențele mai mult sau mai puțin vizibile între modelul frazeologic inițial și calcul frazeologic adoptat în română. Comparate cu modelele din franceză, calcurile frazeologice realizate în română relativ recent, cum ar fi: *fără* ***comentarii!***, *a se pierde în* ***detalii***, *a pune* ***punctul pe i***, *a arunca banii pe* ***fereastră***, prezintă diferențe de număr ale substantivelor componente marcate cu bold față de modelul din franceză: fr. *sans commentaire!*, *se perdre dans le détail*, *jeter l'arget par les fenêtres*, *mettre les points sur le i*. Adaptarea în română a primelor două expresii frazeologice s-a făcut prin raportare la modelele *a face comentarii*, respectiv, *a da detalii*, în care se utilizează formele de plural ale substantivelor în discuție, în timp ce, pentru celelalte două expresii frazeologice, au acționat modelele *a pune punct* și *a da pe gârlă*, în care substantivele care intră în alcătuirea lor sunt la singular. Se mai poate adăuga și faptul că, în cazul ultimei expresii, estomparea sau chiar pierderea motivației inițiale, obiceiul de a arunca bani de la ferestre saltimbancilor, cerșetorilor, cântăreților ambulanți (Rey 1989: 45), a favorizat adaptarea acestei expresii sub această formă, susținută și de sensul al doilea al expresiei *a da pe gârlă* „a cheltui bani (cu neglijență)", înregistrat de Mărănduc 2010: 145.

Alteori, verbul care constituie centrul expresiei frazeologice este substituit în procesul de adaptare cu un verb utilizat în alte construcții frazeologice apropiate ca semnificație. Astfel, construcția *a smulge admirația* < fr. *arracher l'admiration*, deși a fost folosită de unii scriitori din secolul al XX-lea (*Soldații au smuls celor mai nesiguri o admirație nesfârșită*, Arghezi 1979: 90), s-a fixat în româna actuală sub forma *a stârni admirația*, ca urmare a influenței expresiilor *a stârni invidia*, *ura*, *ciuda*.

Tot adaptări ale unor calcuri frazeologice, dar sub aspectul folosirii unor prepoziții, sunt și unele expresii de felul *a fi la curent*, *a ține la curent*, *a ține la respect*, ale căror variante, mai vechi sau mai noi, imită fidel modelele frazeologice din franceză (*a fi în curent*, *a ține în curent*, *a ține în respect*). Deoarece în română prepoziția *la* se asociază frecvent cu verbele *a fi* (în expresii de tipul: *a fi la înălțime*, *a fi la îndemână*, *a fi la mintea cocoșului* etc.) și *a ține* (*a ține la distanță*, *a ține la cineva*, *a ține la ceva*, *a ține la o parte* etc.), expresiile fr. *être au courant*, *tenir au courant*, respectiv *tenir en respect* au fost calchiate cu prepoziția *în* (*Logofătul Bumbu ținea în curent pe bătrânul Miron Iuga*, Rebreanu 1960: 124; *Bunică-mea, Dumnezeu s-o ierte, a ținut un hoț în respect, ochindu-l cu papucul până au venit argații*, Brăescu 1985: 241), apoi au fost adaptate în română sub varianta cu

BDD-A30145 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:45 UTC)

prepoziția *la*, urmând modelele amintite mai sus, percepute ca fiind mai numeroase. Pentru *a ține în curent pe cineva* a acționat şi un proces de dezambiguizare a sensului sau, mai bine zis, de specializare semantică a variantelor: *a ține în curent pe cineva* „a supune pe cineva unui curent de aer" şi *a ține la curent pe cineva* „a informa permanent pe cineva".

În procesul adaptării unor calcuri frazeologice a putut interveni şi creativitatea sau ingeniozitatea celui care a realizat calcul frazeologic respectiv. Astfel, fr. *une bonne, une belle fourchette* „persoană care apreciază şi savurează mâncărurile pregătite cu artă" a căpătat prin calchiere în română forma *o furculiță fină* („Crescut la şcoala franceză […] era o furculiță fină, aprecia cum se cuvine un fel de mâncare gătit cu artă", Brăescu 1985: 242), formă care evocă mai bine sensul expresiei din franceză şi care se încadrează în categoria calcurilor aproximative (Stanciu-Istrate 2006: 272–273), de fapt, tot un caz particular de adaptare la mediu a calcurilor frazeologice.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Arghezi 1979 = Tudor Arghezi, *Scrieri*, vol. 31, Bucureşti, Editura Minerva.
Brăescu 1985 = Gheorghe Brăescu, *Toasturi cazone*, Timişoara, Editura Facla.
Groza (2011) = Liviu Groza, *Probleme de frazeologie. Studii. Articole. Note*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Hristea 1995 = Theodor Hristea, *Contributions à l'étude de l'influence française sur le roumain (calques linguistiques*), în „Analele Universității din Bucureşti", seria „Limba şi literatura română", anul XLIV, p. 7–23.
Mărănduc 2010 = Cătălina Mărănduc, *Dicționar de expresii, locuțiuni şi sintagme ale limbii române*, Bucureşti, Editura Corint.
Rebreanu 1960 = Liviu Rebreanu, *Răscoala*, vol. II, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă.
Rey 1989 = Alain Rey et Sophie Chantreau, *Dictionnaire des expressions et des locutions*, Paris, Dictionnaires Le Robert.
Stanciu-Istrate 2006 = Maria Stanciu-Istrate, *Calcul lingvistic în limba română (cu specială referire la scrieri beletristice din secolul al XIX-lea)*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

ABOUT THE ADAPTATION OF LOAN TRANSLATION IN ROMANIAN

ABSTRACT

This article highlights how many loan translations adapt to existing phraseological models in Romanian. Some French expressions were not reproduced in Romanian precisely because they were influenced by Romanian phraseological models. To compare fr. *sans commentaire!, se perdre dans le détail*, with the Romanian forms *fără* ***comentarii!***, *a se pierde în* ***detalii***. The explanation is that in Romanian there are expressions with these nouns in the plural *a face* ***comentarii***, *a da* ***detalii***.

Keywords: *phraseology*, *loan translation*, *adaptation*, *remodel*, *Romanian language*.

BDD-A30145 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:45 UTC)